
Reflection of Modern Urban Lifestyle on the Components of Islamic Housing Development

---

Atefeh Sedaghati *

PhD in Islamic Urban Planning, Assistant Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Arts, University of Bojnord, Bojnord, Iran.

Due to the constant changes in lifestyle, experts in various fields are always looking for the impact of this change on related fields of application. One of the major influences that policymakers and urban planners face is the reflection of the new urban lifestyle on people's preferences and components of housing development. At the same time, considering the characteristics of an Islamic society and the need for a solution to objectify the beliefs in the physical appearance of cities, it seems that a close relationship and inevitable effects resulting from lifestyle changes on the pattern of housing development, especially "Islamic housing", happen; which is considered as a central concern in this article. Thus, the present study aimed to investigate the impact of lifestyle changes on the components of Islamic housing development by descriptive-analytical and applied methods, using library studies and random sampling, among 106 people and by completing questionnaire. The researcher-made questionnaire had 20 main items and its reliability had been proven with Cronbach's alpha coefficient of 0.796. According to the findings, out of the eight components of developing a new urban lifestyle effective in the development of Islamic housing, including: Individual independence, crowdfunding and business, behavioral and cultural transformation, way of life, upbringing, values, means of living and fashions and advertising, the first three components, respectively, have the maximum representation in the development of urban housing and in fact guide the preferences of Respondents. Today's housing is considered as a capital and complex commodity that is mixed with the themes of profit, capital, density, benefit, diversity, etc., and today's resident is a human being who, according to his financial ability and based on his preferences, tries to optimize

housing selection. In this process of housing selection, contemporary man has to change some of his desires or by changing the traditional housing and its effective dimensions, to provide maximum adaptation to housing (interaction of money, capital, preferences, tastes, customs, values and ...). The complexity of the issue of how to develop housing increases when lifestyle also affects the preferences and priorities of individuals. So the diversity of people and individuals occurs in the development of contemporary housing. The tension and contradiction between traditional and modern values, during this complexity and entanglement, is another aspect of the issue that shows a new perspective which can be a guarantee for the realization of this content in the development of modern housing in the content of Islamic thought and by applying Islamic values. Although more applied research will be needed in this area, it seems that the Islamic content of housing development has been neglected in favor of its material content and individual interests. However, the pattern of housing development can be a companion for human beings on the path of development and perfection by knowing Islamic values and being influenced by the new urban lifestyle. Knowing the impact of people's preferences on the pattern of housing development and acknowledging the impact of preferences on the new lifestyle, it seems that these preferences should be identified and included in housing development planning. Thus, it is evident that today's housing conflicts with the Islamic thought that governs society which can be effective at the level of urban housing policy and planning.

Keywords: Islamic housing, modern lifestyle, values, preferences, housing planning.

---

* Corresponding author. E-mail: a.sedaghati@ub.ac.ir

بازتاب سبک نوین زندگی شهری بر ترجیحات افراد و مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی

عاطفه صداقتی*

دکتری شهرسازی اسلامی، استادیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه بجنورد، بجنورد، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۲/۲۴، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۴/۲۴)

چکیده

از عمده تأثیراتی که سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری با آن مواجه‌اند، بازتاب سبک نوین زندگی شهری بر ترجیحات افراد و مؤلفه‌های توسعه مسکن است. درعین‌حال، با توجه به ویژگی‌های یک جامعه اسلامی و ضرورت چاره‌اندیشی برای عینیت‌بخشی به باورها و اعتقادات در سیمای کالبدی شهرها، به‌نظر می‌رسد که ارتباطی تنگاتنگ و تأثیراتی اجتناب‌ناپذیر، ناشی از تغییرات سبک زندگی بر الگوی توسعه مسکن به‌ویژه «مسکن اسلامی»، حادث شود؛ آنچه به‌عنوان دغدغه محوری در این نوشتار مطرح‌نظر قرار گرفته است. بدین‌ترتیب، پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر تغییرات سبک زندگی بر مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی با روش توصیفی-تحلیلی و از نوع کاربردی، با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و بر پایه نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی، میان ۱۰۶ نفر و از طریق تکمیل پرسشنامه انجام شده است. پرسشنامه خوداتکا، دارای بیست گویه اصلی بوده و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰٫۷۹۶، اثبات شده است. طبق یافته‌ها، از مجموع هشت مؤلفه تدوینی سبک نوین زندگی شهری، مؤثر در توسعه مسکن اسلامی شامل استقلال‌گرایی افراد، سوداگری، دگرگونی رفتاری و فرهنگی، شیوه معیشت، تربیت، ارزش‌ها، وسایل زندگی و مدها و تبلیغات، به ترتیب سه مؤلفه اول، بازنمود حداکثری در توسعه مسکن شهری دارند و درواقع هدایتگر ترجیحات کنشگران هستند. با علم بر تأثیر ترجیحات افراد بر الگوی توسعه مسکن و اذعان به تأثیرپذیری ترجیحات از سبک نوین زندگی، به‌نظر می‌رسد که بایستی نسبت به شناسایی این ترجیحات اقدام و در برنامه‌ریزی توسعه مسکن لحاظ نمود. بدین ترتیب، تعارضات مسکن امروزی با اندیشه اسلامی حاکم بر جامعه هویدا خواهد شد که می‌تواند در سطح سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مسکن شهری مثرثمر واقع گردد.

واژگان کلیدی

مسکن اسلامی، سبک نوین زندگی، ارزش، ترجیحات، برنامه‌ریزی مسکن.

مقدمه

«باید در جامعه اسلامی، هدایت قرآنی و سبک زندگی اسلامی حاکم باشد... دین، عقل سلیم و گفتار معصومان (علیهم السلام) معیارهای

قرآنی هستند که باید در جامعه اسلامی ملاک پیروی و تبعیت باشند.»

رهبر معظم انقلاب (دام ظلّه العالی) (بیانات در محفل انس با قرآن - ۱۳۹۲/۰۴/۱۹)

را منعکس می‌سازد (Shasti, and Flamaki 2014, 117). این نشان از خود فردی و جمعی، شامل باورها و اعتقادات افراد نیز می‌شود و از این سبب است که انتظار می‌رود ارزش‌های دینی و مفاهیم اسلامی در سکونتگاه‌های توسعه‌یافته تجلی یابد. این در حالی است که در طراحی مسکن امروزه، به دلیل تغییر رابطه میان بهره‌بردار و سازنده، شناخت سبک زندگی و نیازهای ساکنان، به صورت سستی ممکن نیست و این عدم شناخت منجر به مشکلات عدیده‌ای می‌شود. این مشکلات، ساکنان را متمایل به ایجاد تغییرات در ساختار خانه می‌نماید و گاه، ساکن را مجبور به تغییر سبک زندگی خود می‌کند (Khezrian and Bayat 2016, 1).

نوشتار پیش‌رو با هدف شناسایی بازتاب این تغییر سبک زندگی بر توسعه مسکن شهری صورت گرفته است و با یک پرسش محوری مواجه است: سبک نوین زندگی شهری، چه تأثیری بر ترجیحات افراد و مؤلفه‌های توسعه مسکن شهری داشته است؟ توسعه مسکن اسلامی در این تحقیق مبنای بررسی هاست و به نحوی محقق این دغدغه اصلی را مدنظر قرار داده است که جایگاه مؤلفه توسعه مسکن اسلامی - آنچه طبق انتظارات بایستی با روح حاکم بر جامعه ما یکی باشد - در ترجیحات و اولویت‌های توسعه مسکن شهری کجاست؟ و به عبارت دیگر، سبک نوین بازتاب زندگی شهری چگونه در توسعه مسکن کنونی شهرهایمان و ترجیحات افراد بازتاب و تجلی یافته است؟

۱. پیشینه تحقیق

بررسی پیشینه تحقیق در سه دسته اصلی صورت پذیرفته است. دسته اول مطالعاتی هستند که مفهوم سبک زندگی، سبک نوین زندگی و شناسایی مؤلفه‌ها و مضامین مشابه را پوشش می‌دهند. دسته دوم، مطالعاتی هستند که فارغ از موضوع سبک زندگی

عبارت «سبک زندگی»، برای بیان برخی از مهم‌ترین واقعیت‌های فرهنگی کاربرد یافته است که به شدت با سلاقی، تمایلات و ترجیحات افراد درآمیخته شده است. این درآمیختگی یعنی اینکه با تغییر سلاقی و تمایلات و چه بسا انحراف آن از مسیر ارزش‌های سستی و باورهای اسلامی حاکم بر کشور احتمال تغییر مفهوم «سبک زندگی» نیز انتظار خواهد رفت. بدین ترتیب، با تخریب ارزش‌های سستی از یک سو و کم‌رنگ شدن اصول اسلامی از دیگر سو، سبک زندگی نوین شهرهایمان دچار تغییر شده است؛ آنچه در روندی تدریجی بر ابعاد مختلف زندگی انسان سایه گسترده است. یکی از مهم‌ترین این ابعاد، الگوی توسعه مسکن است که به تبعیت از سبک نوین زندگی، به لحاظ مفهومی و مصداقی، نسبت به الگوهای رایج و سستی خود متحول شده است و این دگرگونی به نظر می‌رسد که منتج به مفهومی نوین از مسکن شهری نیز شده است. مفهومی که لزوماً معیارهای مطلوب مسکن - با تأکید بر انطباق آن با روح اسلامی حاکم بر کشور - را نخواهد داشت.

توجه به مفهوم سبک زندگی در جامعه ایرانی به دهه‌های اخیر بازمی‌گردد که علت اصلی آن، تغییر و تحولات مستمر شیوه‌های عینی زندگی مردم است. این تحولات در سبک زندگی، باعث کنجکاوی و بعضاً نگرانی صاحب‌نظران، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران شهری شده است (Ulfat, and Salem 2012, 9) که تأثیر این جابه‌جایی مفهومی، بر زندگی افراد جامعه چه خواهد بود؟ در این بین، توجه به اثرات آن بر الگوی توسعه مسکن، توجه بسیاری از پژوهشگران را به خود جلب کرده است؛ چراکه موضوع مسکن بزرگ‌ترین سهم را در بازشناسی هویت ایرانی - اسلامی (Zarghami and Sada 2016, 60) و عملیاتی نمودن معماری و شهرسازی اسلامی دارد. مسکن و فضای زندگی انسان مأمنی است که باز نمودی از خود فردی و جمعی وی

مسکن اسلامی و شاخص‌های توسعه آن را مطمح‌نظر قرار داده‌اند. دسته سوم که بیشتر به موضوع مطالعات حاضر نزدیک است، توسعه مسکن مطابق با سبک زندگی را مورد بررسی قرار داده‌اند.

الف) مطالعات پیرامون سبک زندگی: الفت و سالمی در مطالعه‌ای پیرامون مفهوم سبک زندگی، انتخاب یا گزینش‌گری را مهم‌ترین مقوله سبک زندگی می‌دانند که آن را از مفاهیم مشابه نظیر «روش زندگی»، «فرهنگ» و ... متمایز می‌سازد و به‌ظاهر، انسان مدرن را از آنچه به‌صورتی متداول و از پی سنت انجام می‌داده است، می‌رهانند. البته محققان با ذکر موضوع نسبی بودن انتخاب‌ها، ویژگی «برگزیدن» را در مفهوم سبک زندگی قائل‌اند (Ulfat and Salemi 2012). به‌نوعی گدنه ارتباط سبک زندگی و موضوع هویت اجتماعی را مبنای بررسی قرار داده‌اند و نشان می‌دهند که بین این دو مؤلفه، همبستگی مثبت و رابطه معنادار وجود دارد (Behnooi Gadneh 2012). رستمی و اردشیرزاده نگاهی به نظریه‌های سبک زندگی دارند. طبق یافته‌های ایشان، سبک زندگی جایگزینی برای مفهوم طبقه نیست و فقط حاکی از این است که احتمالاً مسائلی نظیر پیشینه، فعالیت و نگرش متعاملاً سازگارند و تحلیل‌گر اجتماعی می‌تواند طرحی از آن‌ها ترسیم کند (Rostam and Ardeshirzadeh 2013). لپمن و همکاران در مطالعه خود سبک زندگی را مبتنی بر شش شاخص مسکن، درآمد و هزینه، آموزش، اشتغال، میزان دسترسی و نفوذ اینترنت و تلفن همراه و مراقبت‌های بهداشتی می‌دانند (Lappeman et, 2021).

شکوفایی تمدن بشری، در زمینه معماری و به‌ویژه مسکن، دارای عبارات و تشریح کاربردی است. مفاهیمی ازجمله پرهیز از تکاثر، مقدس‌انگاشتن یک مکان، کاربرد محتوای عدالت و مساوات و مواردی از این قبیل از جنس این گزاره‌ها هستند (Vasegh 2009). نقی‌زاده نیز در زمینه مبانی مسکن اسلامی پژوهش نموده است (Naghizadeh 2012). حمزه‌نژاد و صدریان در پژوهشی سعی در ارائه الگوهای کاربردی معاصر منطبق بر اصول طراحی خانه از منظر اسلامی می‌نمایند. ایشان اشاره می‌دارند که فرد مسلمان می‌بایست با بهره‌گیری از اصول اسلامی و تجسم کالبدی آن، انعکاسی از دین را در طراحی مسکن مطلوب خود فراهم کند (Hamzeh Nejad and Sadrian 2014). امین‌پور و همکاران نیز بازشناسی مفاهیم مسکن و سکونت براساس آموزه‌های اسلامی را مورد پژوهش قرار می‌دهند. این محققان مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی را در سه دسته روانی-اجتماعی، ساختاری-کالبدی و آموزشی طبقه‌بندی می‌نمایند (Aminpour et al 2015). قرائتی نیز در کتابی جامع حول سیمای مسکن و شهر اسلامی، مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی را مورد مذاقه به‌صورت مصداقی از آیات قرآنی قرار می‌دهد (Qaraati 2014). عزیزیان غروی، م و عزیزیان غروی، ز، در تحلیل تطبیقی شاخص‌های مسکن اسلامی بر گونه‌های مسکن سنتی قم مبتنی بر نظرات معماران مسلمان معاصر به این نتیجه می‌رسند که خانه‌های سنتی قم تا حد زیادی مطابق با نظرات معماران در خصوص شاخص‌های مسکن اسلامی هستند (Azizian Gharavi, M. and Azizian Gharavi, Z. 2019).

ج) مطالعات پیرامون توسعه مسکن مطابق با سبک زندگی: ضرابی و همکاران مطالعه مروری سیستماتیک انجام می‌دهند که در آن فهرستی از مقالات مربوط به مسکن و سبک زندگی با جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی مبنای قرار گرفته است. همچنین، بر اساس یافته‌های ایشان، کمتر به مسائل فرهنگی و روانی ساکنان در حوزه مورد بررسی، توجه شده است. موضوعاتی مانند طراحی مبلمان، دکوراسیون منزل و رابطه فضاهای داخلی با سبک زندگی نیز کمتر از سایر اجزای مسکونی مدنظر پژوهشگران بوده است (Zarrabi et al, 2021).

ب) مطالعات پیرامون مؤلفه‌های مسکن (اسلامی): لطفی و همکاران با وجودی که محتوای مسکن روستایی را هدف دارند اما جمع‌بندی‌ای از مؤلفه‌های ضروری در کنار شاخص‌ها، در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری مسکن ارائه می‌دهند (Lotfi 2009). وثیق و همکاران در پژوهشی مکان و مسکن در منظر قرآن را بررسی نموده و مدعی می‌شوند که آموزه‌های اسلام با تأکید بر حفظ هویت برای همه مکان‌ها، ارزش‌گذاری مکان را بر مبنای میزان تجلیات الهی و کیفیات قدسی انجام می‌دهد. فلذا، آموزه‌های برآمده از محتوای اسلامی به‌عنوان منشئی برای

حمزه‌نژاد و افتخاریان شاخص‌های سبک زندگی اسلامی در طراحی مسکن را مورد مذاقه قرار می‌دهند. براساس مطالعه ایشان مبتنی بر آیات، روایات، سبک زندگی و عقل عملی در اسلام، مجموعه‌ای از شاخص‌های سبک زندگی اسلامی در طراحی مسکن تنظیم شده است (Hamzeh Nejad, and Eftekharian 2015). ضرغامی و سادات در مقاله‌ای به بررسی تطبیقی شاخصه‌های مسکن ایرانی-اسلامی با مسکن آپارتمانی امروز می‌پردازند. طبق نتایج مطالعات ایشان، برای بازگشت به الگوی ایرانی-اسلامی در طراحی و اجرای مجتمع‌های مسکونی امروزی چهارعامل «امنیت و آسایش»، «داشتن حریم خصوصی»، «استفاده از عوامل طبیعی» و «تواضع در خانه» به‌عنوان شاخصه‌های مشترک بایستی مدنظر قرار بگیرند (Zarghami and Sadat 2016). صداقتی و همکاران در پژوهش خود به ارائه سناریوهای استعاره‌خانه در سبک نوین زندگی شهری با رویکرد آینده‌نگارانه می‌پردازند و چهار سناریو در ارتباط با مفهوم خانه و خلق آینده بدیل شامل خانه هوشمند، خانه به‌عنوان آبردیجیتال، خانه انسانی و خانه متحرک ارائه می‌دهند (Sedeghati et al 2019). رئیسی در پژوهشی کاربردی در زمینه تعارضات توسعه عمودی شهر (آپارتمان‌های مسکونی) با سبک زندگی اسلامی، اهم این تعارضات را در حوزه ترویج برخی شعائر دینی، تهویه مطلوب آبنیه مجاور، اشراف به همسایه، تضعیف آرامش ساکنان آبنیه، صعوبت انجام برخی مستحبات عبادی، تعارض با فرهنگ عفاف و حجاب، مکان‌یابی نامطلوب ریزفضاهای مسکونی می‌داند (Raeisi (a) 2020). رئیسی در همین سال در کتابی معماری و شهرسازی مطابق سبک زندگی اسلامی را بررسی نموده و در ابعاد مختلف شهر به بررسی موضوع می‌پردازد. وی در همین کتاب، یکی از مهم‌ترین دوگانه‌های مطرح در معماری آبنیه مسکونی برون‌گرا و درون‌گرا بودن ساختمان دانسته و اشاره می‌دارد در معماری معاصر به دلیل تأثیرات مختلف حاصل از مکاتب فلسفی، اقتصادی، و ... الگوی رایج در طراحی اغلب کاربری‌های شهر الگوی برون‌گراست (Raeisi (b) 2020). آنچنان که مشخص است، نظر به اهمیت مقوله مسکن ارزش‌مدار و مطابق با سبک نوین زندگی شهری، محققان

بسیاری کوشیده‌اند تا به بررسی ابعاد مختلف تأثیرگذار بپردازند. لکن مطالعه مسکن در حوزه اسلام بر مبنای اولویت انسان، شامل مطالعات سوژکتیو و انسان‌شناختی‌ای می‌شود که بسیاری از منابع بنیادی آن غربی است (آنچنان که ناری قمی در پژوهشی با زمینه روش‌شناسی منابع پژوهش در مورد رابطه معماری مسکونی و اسلام اشاره می‌دارد که تنها در سال‌های اخیر ممکن است منابعی بنیادی با گرایش اسلامی در حوزه مسکن در داخل کشور یافت (Nari Qomi(b) 2016). در مجموع بررسی‌های صورت‌گرفته در قالب پیشینه تحقیق، آنچه بارز است اینکه پژوهشی که به‌طورخاص، بازتاب سبک نوین زندگی شهری را بر محتوای توسعه مسکن اسلامی به‌ویژه با تمرکز بر ترجیحات کنشگران و بهره‌وران مسکن هویدا سازد صورت نگرفته است؛ که این وجهه عامل تمایز این پژوهش است از سایر آنچه بررسی شد. هرچند کلیه مطالعات مرور شده به بسط نظری و مفهومی مسکن اسلامی مبتنی بر محور ارزش و یا سبک زندگی شهری کمک شایان توجهی نموده‌اند.

۲. مبانی نظری

ارزش‌ها و سبک نوین زندگی شهری

سبک زندگی، کلیتی نسبتاً هماهنگ از مجموع رفتارها و فعالیت‌های فردی در روند زندگی روزمره محسوب می‌شود (Behnooi Gadneh 2012, 92). به نقل از گیدنز، سبک زندگی همان مفهومی است که از عملکرد فرد نشئت می‌گیرد و در همین راستا نه تنها نیازهای او را تأمین می‌کند بلکه به روایت خاصی از وی منجر می‌شود که هویت فردی او را می‌سازد و به‌علاوه بدین ترتیب براساس این هویت خود را در برابر دیگران متجسم می‌سازد (Sedeghati et al 2019). به نقل از Giddens 1995, 81. متخصصان حوزه جامعه‌شناسی هنگام طبقه‌بندی سبک زندگی، چهار دسته اصلی شامل استاندارد زندگی، شیوه زندگی، کیفیت زندگی و آداب و رسوم را مدنظر قرار می‌دهند (Generalov & Generalova 2020, 2). اما ملاحظات سبک زندگی یکسان نیستند. برای برخی ممکن است این عبارت هنوز هم مکان‌هایی شهری باشد که طیف گسترده‌ای از امکانات مصرفی را ارائه می‌دهد. این ایده، تغییر مداوم در

شهرها را تقویت می‌کند که به گره‌های تولید کمتر و مراکز بیشتر برای ارائه فرصت‌های مصرف تبدیل شوند (Doling & Arunde 2020, 13). بنابه تحقیق ضرابی و همکاران، سبک زندگی با شاخص‌هایی نظیر مؤلفه‌های اجتماعی (ساختار اجتماعی، ارتباطات اجتماعی، طبقه اجتماعی، شأن، ارتباطات خانوادگی، ...)، مؤلفه‌های اقتصادی (عرضه-تقاضا، تکنولوژی، مالکیت، درآمد، ...)، مؤلفه‌های جمعیتی (سن، جنس، ساختار خانواده، ...)، مؤلفه‌های سیاسی (سیاست)، مؤلفه‌های فرهنگی (آداب و رسوم، هنجارها، فعالیت‌های فرهنگی، ...)، مؤلفه‌های مربوط به ایدئولوژی (ارزش، نگرش، اعتقادات، مذهب)، مؤلفه‌های روان‌شناختی (سلیقه، نیاز، متعلقات، انگیزه‌ها، هویت) و مؤلفه‌های رفتاری (عادات، تفریح و فراغت، فعالیت، کار در خانه)، در ارتباط است (Zarrabi et al 2021, 7). این همه در حالی است که سبک زندگی افراد، تأثیر مستقیمی بر الگوی توسعه مسکن دارد؛ چراکه معمولاً افراد در طلب خانه‌هایی هستند که در آن ترجیحات، سلیق و نیازهایشان منطبق بر سبک زندگی آن‌ها بهینه گردد. از این منظر، احداث یک خانه، پدیده‌ای فرهنگی محسوب می‌شود و شکل و سازمان فضایی آن به شدت تحت تأثیر «سبک زندگی» و فرهنگی است که به آن تعلق دارد. نتیجتاً تغییر سبک زندگی و تأثیرپذیری از فرهنگ بیگانه، کم‌رنگ شدن آداب و رسوم، تغییر نیازها و ... به دلیل بازتاب آن بر الگوی توسعه مسکن در درازمدت، تغییر و تحول الگوی توسعه مسکن (تحت الگوهای ارزشی تغییر یافته را به دنبال خواهد داشت. به عبارت دیگر، بی‌توجهی یا عدم توجه کافی به توسعه مسکن متناسب با روح اسلامی حاکم بر جامعه باعث می‌شود که ارزش‌ها و سنت‌های قدیمی در کالبد و سیمای مسکن زیر پا گذاشته شوند و مردم نیز به تدریج از حسنات و ارزش‌های آن بی‌بهره بمانند (Zarghami and Sadat 2016, 60) و یا نسبت به آن اولویت و تمایلی نداشته باشند.

توأمان با ظهور مدرنیته و شروع دوران تأثیرپذیری از اروپا، ارزش‌های جدیدی در نظام معماری و شهرسازی ایران مبنای قرار گرفت. تغییر ارزش‌های موجود در راستای تغییر تدریجی نیازهای مردم به وجود آمد (Sedeghati et al 2019, 95). در

ایران، به‌طور خاص، با شروع عصر سرمایه‌داری، تغییر سبک تولید و معیشت روی داد. خانه‌ها کم‌کم از حالت افقی به عمودی و از حالت حیاط‌دار به مجتمع‌های مسکونی و آپارتمانی درآمدند (Ali Al-Hesabi, and Karan 2013, 28). سبک نوین زندگی شهری، از عادت‌ها و رویه‌های ثابت و غیرمنعطف منبعث از سنت‌ها فارغ است و با عنایت به صفت «برگزیدن» در مفهوم سبک زندگی، حالتی نسبی دارد. در این وضعیت، سبک نوین زندگی شهری، مفهوم خانه و مسکن شهری را تا حد یک فضای خصوصی مدنظر قرار می‌دهد که متناسب با شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی فرد، برخی از ارزش‌های فردی و بعضاً جمعی - را در آن بازنمایی کرده است. این ارزش‌ها لزوماً منطبق با ارزش‌های حاکم بر جامعه نیست و بیشتر منطبق بر ترجیحات افراد، در الگوی توسعه مسکن جلوه می‌یابد. لذا در صورت اولویت انسان در مباحث توسعه مسکن اسلامی، اگر خواستار بازنمود ارزش‌های اسلامی به صورت مصداقی در الگوی توسعه مسکن باشیم، بایستی در ترجیحات افراد، جایگاهی برای این ارزش‌ها داشته باشیم؛ آنچه نیازمند بسترسازی فرهنگی گسترده‌ای خواهد بود و لاجرم با سبک زندگی افراد نیز درهم تنیده است.

براساس مستندات در بررسی از تاریخ سکونت، رشد ادامه‌دار طراحی فضای مسکونی از چند جنبه اصلی، ملاحظه می‌گردد. مادامی که زمان گذشته با هدف کاربرد فرم‌هایی که همچنان در دوره مدرن قابل قبول‌اند، مورد مذاقه است برای ساخت فرم‌های نو و عناصری که نیازهای زیستی آینده را بازتاب می‌دهند، چشم در دوران مدرن داریم؛ فلذا بحث از شیوه زندگی و لکه‌های مسکونی، بدون در نظر گرفتن گرایش‌هایی که به آینده سو دارند و یا گرایش‌هایی آتی که سازندگان و خریداران خواهند داشت، در حقیقت کامل نخواهد بود. و رای گرایش‌ها، تأثیرات متمایز و کمتر قابل سنجشی با عنوان «ارزش» وجود دارند. این ارزش‌ها تنوعی از میان شاخه‌های متنوع بازار و نواحی گوناگون دارند اما در روش کلی و عادت‌های مؤثر مشتریان تقریباً واضح و دقیق‌اند. و نتلینگ چند پارامتر اصلی محوری در تعیین این گرایش‌ها و ارزش‌ها را به این شرح معرفی می‌نماید (Wentling 2013, 99):

توان خرید	اخیراً، هزینه به شرط اولیه سازندگان تبدیل شده است. مسکن‌سازان به این مسئله از طریق به‌کارگیری روش‌هایی که بتوانند حداقل‌ها را در محدوده کوچک ایجاد کنند، پاسخ می‌دهند.
سنت‌گرایی	زمانی که فرهنگ با نوستالژی پُر شده باشد، خریداران بیشتری، طراحی سنتی را در خانه و چیدمان داخلی جست‌وجو می‌کنند. در عین‌حال، خریداران بر خواسته خود مبنی بر بیشترین واقع‌گرایی عملی برای استفاده امروزی از خانه‌ها نیز تأکید دارند.
متریالیسم	مکمل بازگشت به ارزش‌های سنتی، توجه بالا به متصرفات مادی است. البته این به معنی الزاماً قصد برای نمایش ثروت مادی نیست بلکه بازتاب‌دهنده قصد بشر برای نمایش موقعیت‌های شخصی و اجتماعی است.
پیرامون‌گرایی	آگاهی و نگرانی درباره محیط زیست در حال رشد است. در آینده‌ای نزدیک، خانه‌های ما باید امکان فعالیت‌های بازیافتی را با محدوده‌ای برای تفکیک، انبار و تولید کودپسماند در لکه‌های پشتیبان فراهم آورد. توجه به انرژی خورشیدی، کاهش سوخت‌های فسیلی، توجه به فضاهای سبز و ... از مسائل بسیار مهم ارزش‌گذار لکه‌های مسکونی و پشتیبان آن خواهد بود.
سلامت	فرهنگ ما بسیار شیفته غذاست اما به نظر می‌رسد که به همان میزان درباره سلامت فردی و تندرستی حساس است. مسکن‌سازی بر پایه چنین نگرش، بایستی به مسائل عمده در دسترس به بخش‌های تفریحی-ورزشی سرپوشیده و روباز، حمام، استخر، آشپزخانه و ... بپردازد.
صمیمیت	در رابطه با طراحی خانه، این عامل ارزشی می‌تواند بسیار دور از ذهن باشد اما تأثیر یا نیاز برای مصاحبت اجتماعی نیازی واقعی است. با وجود رشد تکنولوژی و وابستگی شدید افراد به کارهای تمام‌وقت، اما مردم دوباره مفهوم جامعه را پذیرا می‌شوند و خریداران مصرانه در جست‌وجوی محله‌های صمیمی هستند.

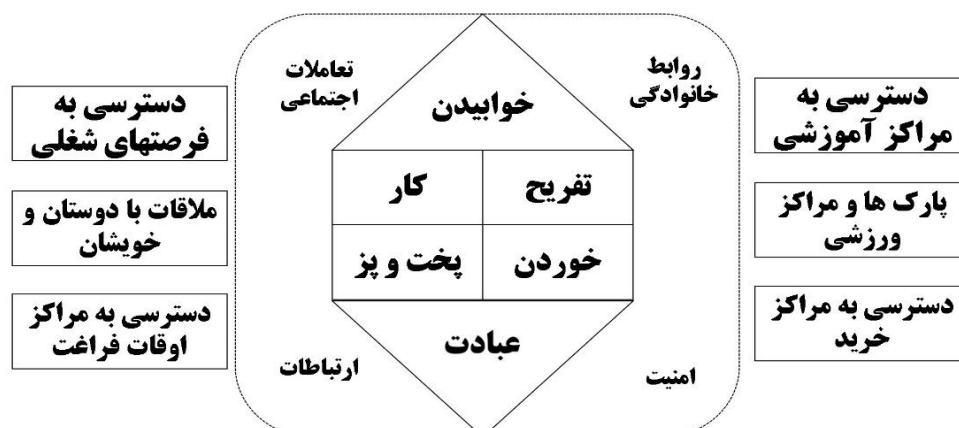
۳. ابعاد مسکن و توسعه مسکن اسلامی

در دومین اجلاس اسکان بشر (۱۹۹۶) (برگزارشده در استانبول)، و براساس گزارش انتشار یافته از دفتر اقتصاد مسکن (۱۳۷۵)، مسکن با تقلیل نظری به یک سرپناه صرف فیزیکی در بسیاری از مجامع، این‌چنین تعریف می‌گردد که «سرپناه مناسب فقط به معنی وجود یک سقف بالای سر هر شخص نیست؛ سرپناه مناسب به‌عبارتی صحیح‌تر محتوایی هم‌راستا با مکانی دارد که در آن آسایش، فضای کافی، دسترسی فیزیکی و امنیت، مالکیت، پایداری و مقاومت سازه‌ای، روشنایی، تهویه و سیستم گرمایی درخور، زیرساخت‌های پایه همانند آبرسانی، بهداشت و آموزش، دفع زباله، کیفیت مناسب زیست محیطی، فاکتورهای بهداشتی مناسب، مکان مناسب و قابل دسترسی از نظر دسترسی به کار و تسهیلات ضروری برآورده شود و در عین حال، همه این عوامل باید با توجه به توانایی مالی مردم مقدر باشد». همچنین مسکن ضمن ارائه مکانی برای خوابیدن، تفریح، کار، خوردن، پخت‌وپز (Pourmohammadi 2014, 14) شایسته است دسترسی مناسبی به مراکز خدماتی از جمله آموزشی، ورزشی، تجاری، فرصت‌های شغلی و مراکز تفریحی-فراغتی داشته باشد و به‌علاوه، فضایی برای عبادت، امنیت، تعاملات

گرایش به زندگی پایدار در انسان مدرن به‌عنوان یک دغدغه مطرح است، ولیکن برنامه‌ریزان شهری این پایداری را در مبحث مسکن مقرون به صرفه‌ای^۳ می‌دانند که واجد دسترسی مناسب به حمل‌ونقل عمومی است و ضمناً برای پیاده نیز و دسترسی وی چاره‌ای اندیشیده است. در چنین مسکنی، امکانات و خدمات رفاهی نیز ضروری و برنامه‌ریزی شده خواهد بود. نگاهی به ویژگی‌های مسکن قدیم نشان می‌دهد که بسیاری از این مؤلفه‌ها در محلات قدیمی و تاریخی شهرها قابل رؤیت است. اما نکته قابل تأمل همانا توجه به تغییر در ساختار خانواده، با هدف همزیستی چندنسلی و سالخوردگی در خانه در راستای ثبات سکونت در محلات است که در نظام توسعه سنتی مسکن شهری، به‌عنوان ارکان پایداری اجتماعی و فرهنگی وجود دارد (Friedman 2017, 3). این ارزش‌ها ناشی از ثبات اجتماعی و هویتی محلات در گذشته، به عوامل و فاکتورهای عدیده دیگری نیز بستگی داشته که در نظام نوین توسعه مسکن شهری، در پی سود و صرفه‌های مالی و اقتصادی مسکن شهری رو به زوال است. جابه‌جایی آسان جمعیت بین نواحی و محلات شهر و نبود وابستگی یا دلبستگی به مکان، (غالباً برای کسب سود مالی بیشتر در پی کالایی شدن مسکن شهری) در وضعیت کنونی یکی از عوامل دیگر تأثیرگذار بر موضوع مذکور است.

افقی) در کنار روابط همسایگی (ارتباط عمودی) را برای ساکنانش مهیا سازد (Maleki 2003, 62).

اجتماعی، ارتباطات، روابط خانوادگی و ... در اختیار افراد قرار بدهد (شکل شماره ۱). همچنین مسکن مناسب بایستی زمینه قوت روابط بین اعضای خانواده (ارتباط

شکل ۱: اجزای مسکن مدرن، مأخذ: نگارنده با اقتباس بخش اولیه از (Pourmohammadi 2014, 14) به نقل از White 1988, 326
Fig 1: Components of modern housing, Source: Author with an adaptation of the first plan from Pourmohammadi, 2014: 14
Quoted from White 1988, 326

در مرکز خانه، نماد تطهیر و پاکی است. فضای باز، نیمه‌باز و بسته در خانه، نماد پیوستگی است برای ایجاد سکوت، مکث، عبادت، تخیل و اندیشه که سبب گردد انسان دائماً در پی تکامل مرتبه وجودی خود (ارتباط درون و عالم بالا) باشد (Vasegh etal 2009, 96&97).

ساخت‌وساز و معماری براساس فرهنگ اسلامی، بازآفرینی و سامان‌دهی بخردانه و عادلانه فضای انسانی به‌همراه عوامل طبیعی و مصنوعی، تأمین‌کننده نسبی نیازهای مادی و بستر ساز نیازهای روحی آن‌هاست (Noghrehkar 2017, 252). حضرت ابراهیم درباره محل سکونت خانواده‌اش چهار چیز از خداوند خواست:

۱. امنیت: «رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا» ۲. معیشت: «وَأَرْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ التَّمَرَاتِ». ۳. محبت: «فَاجْعَلْ أَفْتَدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ». ۴. معنویت: «أَسْكَنْتُ مِنْ دُرِّيِّ بَوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ» (Qaraati 2014, 14). سه اصل زیر در ارتباط با مسکن در اسلام از نقطه‌نظر سخنان امام علی(ع) در نهج‌البلاغه مطرح شده است:

۱. پول خرید خانه باید حلال بوده و غصبی نباشد.
۲. توجه به روابط همسایگی از اولویت‌های فرهنگ اسلامی است.

پورمحمدی چهار موضوع اصلی را در ارتباط با ماهیت مسکن مطرح می‌نماید که این موضوعات مبنای تفاوت اصلی مسکن با سایر نیازهای انسانی نیز محسوب می‌شوند: موضوع جایگزینی (جایگزین مسکن آلونک، کپر و زاغه است که مناسب ارزیابی نمی‌شود)؛ موضوع غیرمنقول‌بودن مسکن؛ و دیگر موضوع ارزش اقتصادی مسکن که روزبه‌روز نیز در حال افزایش است؛ و نهایتاً موضوع مصرفی نبودن صرف مسکن در کنار دوام و هزینه‌بر بودن آن (Pourmohammadi 2014, 4).

اسلام، از ابتدای آغاز رسالت تا به امروز، دینی مدنی محسوب می‌شود که به همین خصیصه، خود ساختار شهرها و سکونتگاه‌هایی را که متصرف شد، بازسازی و پیرایش کرد. محیط شهر سستی اسلامی، بیش از آنکه بروز معماری فضاهای خارجی مانند خیابان‌ها و ابنیه باشد، بیانیه‌ای از ساختار و قوانین اجتماعی مسلمین و به‌معنایی دیگر فقه اسلامی است. سکونتگاه در قرآن با عبارتی مانند بیت، دیار، مسکن، بنیان مرصوص، قصر، العماد، عمارت و ... آورده شده است. در تعبیری از وثیق براساس مبانی اسلامی، هر خانه دنیایی کوچک است که عنوان خانواده را شامل می‌شود. اجزای خانه نیز هریک وظایفی را برعهده دارند. مثلاً عنصر حیاط در خانه، کثرت‌ها را وحدت می‌بخشد و وجود عامل آب در آن، به‌مانند آیینۀ از برای آسمان،

۳. وسعت و شکوه مسکن مورد مذمت ستمگر اینکه در جهت آیین‌های شرعی و خدمت به خلق مورد استفاده گردد (Falah (Manshadi 2011, 8).

فرهنگ خانه و مسکن از جنبه انسان‌شناختی، کلیتی از ارزش‌ها و معانی است که چپستی و چگونگی آن را در یک جامعه مشخص می‌سازند (Fazeli 2007, 31). از این حیث، برنامه‌ریزی مسکن شهری غالباً به دنبال حفظ و نگهداری و پاسداشت ارزش‌های جمعی افراد جامعه است. بدین ترتیب، شناسایی ارزش‌های جمعی فوق‌الذکر به نظر می‌رسد که راهبردهای مورد نیاز برنامه‌ریزان شهری برای توسعه شهرها را هویدا خواهد ساخت (Holman et al 2017, 5). بنابراین، اهمیت به ارزش‌ها در توسعه مسکن شهری، با علم بر خلل‌های ناشی از بحران هویت در دنیای معاصر و تغییر و تحول سبک نوین زندگی شهری، به عنوان فاکتوری تأثیرگذار و جدای‌ناپذیر در روند برنامه‌ریزی مسکن، مطرح‌نظر برنامه‌ریزان شهری خواهد بود.

۴. توسعه مسکن مطابق با ارزش‌های اسلامی در زندگی نوین شهری

اسلام و آموزه‌های بی‌شمار آن، هرآنچه در کمال انسانی مؤثر است، در دستورالعمل‌های مادی و معنوی در اختیار بشریت گذاشته است. در این بین، مباحث مطرح‌شده در مقوله مسکن و توسعه آن کم نبوده و قابل ذکر است (Asefi et al 2018, 15). مسکن را که اصلی‌ترین و بیشترین (به لحاظ کمی) ساختمان در هر جامعه‌ای (شهر یا روستا)، شاید بتوان عامل اصلی ساختاردهنده به شهر نیز معرفی کرد: از آنجاکه خانه‌ها و مسکن مردم هستند که صراحتاً در اختیار و تملک شهروندان می‌باشند همچنین، خانه فضای تولد و رشد و بلوغ افراد خانواده است، به علاوه خانه محل استقرار فعالیت خانواده (به عنوان کوچک‌ترین واحد اجتماعی مجتمع‌های زیستی) است و نهایتاً اینکه خانه عامل هویتی فردی و جمعی (وحدت ساز یا عامل تفرق) تلقی می‌گردد.

بنابراین، اگر هدف شناسایی ویژگی‌ها و صفات شهر و محتوای زندگی اسلامی است، بایستی مطالعه‌ای همه‌جانبه از شاخصه‌ها و مؤلفه‌های مسکن به عنوان یکی از موضوعات و زمینه‌های پایه هر نوع مطالعه مرتبط با معماری و شهرسازی انجام شود

(Naghizadeh 2016, 48). کندوکاو در شاخص‌های توسعه مسکن اسلامی، اشاره به معیارهایی در توسعه مسکن شهری دارد؛ نظیر درونگرایی که با ریشه‌ای عمیق در مبانی اصول اجتماعی و ایجاد آرامش اصیل در درون خانه، یاد شده است (Memarian 1994)، (Raeisi 2020, 200)، حریم اتاق خواب، به گونه‌ای که مسائل زناشویی را از سایر افراد منزل پنهان نماید (Hanachi 1992). بهره‌گیری از فضاهای کاملاً خصوصی (Noghrehkar and Ali Al-Hesabi 2017)، حریم به عنوان حافظ خلوت افراد لحاظ و امکان سیر در حالات درون و نهایتاً تعادل میان برون و درون (Jabal Ameli 1995, 110)، تأمین دمای مطلوب در تابستان و زمستان، با تجهیز ساختمان به سیستم‌های سرمایش و گرمایش (Qaraati 2014) عدم اشراف بر خانه سایرین (Brown 1994)، پرهیز از استراق سمع و لحاظ دیوارهای ساختمان به صورتی که عایق سرما، گرما و صدا باشد (Ahmadi and Nafti 2014) و ... در عین حال، به نظر می‌رسد تحقیقاتی که مبدأ ورود خود به مسئله مورد پژوهش را ویژگی‌های مرتبط با انسان انتخاب می‌کنند، از جنبه تطبیق محتوای حوزه اسلامی با بحث مسکن، قابلیت‌های نظری بهتر و مناسب‌تری را فراهم می‌سازند. بدین ترتیب، با اولویت مطالعه انسان در جست‌وجوی حوزه رابط مسکن و اسلام^۶، بررسی محیط مصنوع از دیدگاه علوم انسانی با اعمال نگرش‌های اسلامی به عنوان عامل مشروط‌کننده دیدگاه‌های هنجاری در این علوم (Nari Qomi (b) 2016, 29&30) مبنای توجه خواهد بود. در عین حال، به نظر می‌رسد آنچه اهمیت دارد، لحاظ اصول و ارزش‌های اسلامی در محتوای مسکن شهرهای امروزی است که این امر از جمله بهترین فرصت‌ها برای ایجاد و معرفی اجتماعی برای زیست مسلمانان بر مبنای تعالیم اسلام و ارزش‌های فرهنگی جامعه اسلامی نیز خواهد بود. با این وجود، برخی عوامل انسانی و غالباً تأثیرگذار در حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی وجود دارد که بدون شک در وضعیت و نحوه توسعه کنونی مسکن هری مؤثرند (جدول ۱) که ضروری است تا علت وجودی و نتیجه این عوامل، توسط هر برنامه‌ریز و توسعه‌دهنده مسکن شهری مدنظر قرار بگیرد. برخی از این عوامل در نوع توسعه مسکن، اندازه و به ویژه گرایش غالب افراد جامعه مؤثرند.

مفهوم ترجیحات افراد نهفته است، مصداق خواهد یافت.

در عین حال، کالایی شدن مسکن شهری، برخی از نتایج را تحت تأثیر خود قرار می دهد. این همه در قالب آنچه به عنوان ارزش در

جدول ۱: عوامل انسانی (اجتماعی- اقتصادی) مؤثر در وضعیت توسعه امروزی مسکن شهری، مأخذ: نگارنده با استناد به (Naghizadeh 2017, 178:185)

Table 1: Human (socio-economic) factors affecting the current state of urban housing development, Source: Author with reference to

عامل موثر	علت	نتایج وجود عامل
استقلال گرایی افراد و زوجها	<ul style="list-style-type: none"> • میل و گرایش شدید افراد به کسب سریع تر استقلال • به تبع جوانان غربی و ادعای استقلال از سن بلوغ، تفاهم نسلی به نظر کم رنگ تر و کم رنگ تر شده است. 	<ul style="list-style-type: none"> • کاهش وابستگی خانوارها (سایه پدر و مادر؛ غمخوار واقعی؛ کسب راهنمایی در صورت نیاز) • نبود نگاه به مسکن به عنوان یک مکان همیشگی و دائم برای اسکان (کاهش تعلق به مکان) • آرزوی کوچ، تمنای مهاجرت به شهر بزرگ (احساس غربت)
سوداگری	<ul style="list-style-type: none"> • زمین بازی و بورس بازی زمین (احتکار و افزایش درآمد) • بساز بفروشی 	<ul style="list-style-type: none"> • خانه ویلایی به یک رؤیا تبدیل شده است (یا یک موضوع غیرعادی) • حداکثر استفاده سوداگرانه از زمین • تراکم فروشی • نبود تمایل به ساخت پارکینگ (پارک اتومبیل در طرفین خیابان ها و کوچه های با عرض کم) • پایین آمدن شدید کیفیت ساخت مسکن در پی کسب صرفه اقتصادی بیشتر • پایین آمدن سطح دسترسی به امکانات مورد نیاز مسکن • نبود تناسب عرض کوچه با تعداد طبقات ساختمان های طرفین آن
دگرگونی رفتاری و فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> • با اذعان به اینکه تغییرات و دگرگونی های منطقی قابل پذیرش هستند و تسری الگوی تاریخی و تکرار آن نیز صحیح نیست، در عین حال، نمی توان هر شیوه زیستی را پذیرفت. • توسعه فناوری • تقلید شیوه های کار و فعالیت • تغییرات شیوه زیست 	<ul style="list-style-type: none"> • جمع نشدن اعضای خانواده سر یک سفره (مثلاً صبح هرکدام از اعضای خانواده به دنبال کار خود دوان دوان راهی می شود). • هرکدام از اعضای خانواده بعد از کار نیز با هدفون یا لپ تاپ و گوشی همراه درگیر است (تکنولوژی همچون دیواری بین اعضای خانواده) • در غذاهای آماده یا نیم پخته دیگر اثری از عشق آشپز نیست.
شیوهی معیشت	<ul style="list-style-type: none"> • ساعات کار • فاصله و رابطه مکان کار و مسکن • ویژگی های زیست محیطی مکان اشتغال • لزوم اشتغال همه اعضای خانواده برای گذران زندگی 	<ul style="list-style-type: none"> • اختصاص زمان بیشتر برای رفت و آمد • اختصاص زمان کمتر جهت تعامل اعضای خانواده به دلیل مشغله های کاری • تهیه و مصرف غذاهای نیمه آماده و آماده
وسایل زندگی	<ul style="list-style-type: none"> • توسعه فناوری • تحولات اقتصادی • تغییرات شیوه زیست • تبعیت از مدهای جهانی 	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش وسایل غیر ضروری در مساکن • کاهش انعطاف پذیری مسکن • کاهش ارضای تنوع طلبی انسان ها به منظور تغییر راحت فضاها بر حسب نیازهایشان
مدها و تبلیغات	<ul style="list-style-type: none"> • تغییرات سریع مدها • نفوذ بی سابقه تبلیغات در زندگی انسان ها 	<ul style="list-style-type: none"> • القای گرایش های خاص به مردم (چه بخورند، چه بپوشند و ...) • دگرگونی ارزش های فرهنگی اصیل جامعه
تربیت	<ul style="list-style-type: none"> • تغییر نظام تربیتی خانواده ها 	<ul style="list-style-type: none"> • تغییر خانه و سازمان فضایی آن با سرعت زیاد

نهایتاً، برخی از شاخص‌های تأثیرگذار بر توسعه مسکن
منبعث از سبک نوین زندگی شهری، نیز که در این

نوع مسکن (دکوراسیون، معماری و اثاثیه، با حیاط، گاراژ، کارگاه و ...)، محل سکونت (زندگی)، جلوه‌های عینی شأن و منزلت، خانواده، مشارکت‌های محلی، خانه و ویلا (به‌مثابه دارایی)، فضای داخلی خانه (تقسیم‌بندی فضای خصوصی، عمومی، تفریحی-داخلی و خارجی)، ارزش‌ها، تجهیز خانه، تراکم جمعیت ساکن در خانه و محل (که محدوده حریم‌های خصوصی و میزان سروصدا و تعاملات را تعیین می‌کند)، ویژگی‌های اشتغال (فاصله تا محل کار، زمان دوری از خانه).

۵. روش تحقیق

و پایایی با تأکید بر همبستگی درونی داده‌ها، از طریق محاسبه آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۱، محاسبه و برابر یا ۰,۷۹۶ (جدول شماره ۲) اثبات شد. سطح توزیع پرسشنامه در مقیاس شهرهای مختلف کشور مدنظر قرار گرفته است. سعی شده است که پرسشنامه به‌صورت آنالاین و کاملاً تصادفی در سطح شهرهای مختلف کشور توزیع شود تا کیفیت نتایج بیشتر قابل اعتماد باشد.

تحقیق حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و از نوع کاربردی، با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و از طریق تکمیل پرسشنامه انجام شده است. پرسشنامه خوداتکای مطالعات شامل بیست گویه اصلی بوده است که کنشگران در قالب طیف پنج سطحی لیکرت به آن پاسخ داده‌اند. پنج پرسش مربوط به ویژگی‌های پاسخ‌دهندگان هم تعداد سؤال‌های پرسشنامه را برابر با ۲۵ نموده است. روایی محتوایی پرسشنامه از طریق ارسال به متخصصان مربوطه

جدول ۲: میزان پایایی محاسبه‌شده از طریق SPSS و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ

Table 2: Reliability calculated through SPSS and Cronbach's alpha coefficient calculation

تعداد نمونه	تعداد سوالات مؤثر در آلفا	آلفای کرونباخ محاسبه‌شده	آلفای کرونباخ استانداردشده
۱۰۶	۲۰	۰,۷۹۶	۰,۷۹۶

در مجموع، ۱۰۶ کنشگر شرکت‌کننده در پژوهش، ۶۷,۹ درصد زن و باقی یعنی ۳۲,۱ درصد مرد بوده‌اند. در ارتباط با سطح سواد، ۱۸,۹ درصد دیپلم و فوق‌دیپلم، ۳۹,۶ درصد لیسانس، ۳۴ درصد فوق‌لیسانس و باقی یعنی ۷,۵ درصد دکتری و بالاتر هستند. شغل ۴۹,۱ درصد پاسخ‌دهندگان کارمند، ۶,۶ درصد بازنشسته، ۱۷ درصد شغل آزاد و ۲۷,۴ درصد بیکار ذکر شده است. نوع خانه فعلی محل سکونت ۶۱,۳ درصد آپارتمانی، ۳۰,۲ درصد حیاط‌دار، ۶,۶ درصد مجتمع مسکونی و ۱,۹ درصد خانه سازمانی عنوان شده است. پراکندگی شهرهای محل سکونت کنشگران در جدول شماره ۳ آورده شده است.

حجم نمونه مطالعات، از آنجاکه توصیه شده است تا در پژوهش‌های توصیفی، نمونه حداقل صد نفر لحاظ شود (فراهانی و عریضی، ۱۳۸۸: ۳۰۵)، در این تحقیق نیز این میزان حجم نمونه، مطمح‌نظر محقق قرار گرفت. توزیع پرسشنامه بدین ترتیب تا رسیدن به حداقل تعیین‌شده ادامه یافت. مجموعاً ۱۰۶ پرسشنامه از سوی کنشگران تکمیل و دریافت شد. نرم‌افزار توزیع پرسشنامه، به‌صورت برخط (آنالاین) و با امکانات ابزاری گوگل‌فرم^۷، از طریق اشتراک‌گذاری در قالب شبکه‌های اجتماعی (ازجمله تلگرام، واتساپ و اینستاگرام) مورد استفاده محقق قرار گرفت.^۸

جدول ۳: پراکندگی شهرهای محل سکونت کنشگران - حاصله از توزیع پرسشنامه آنلاین

Table 3: Distribution of cities of residence of respondents - resulting from the distribution of online questionnaire

نام شهر	تعداد	نام شهر	تعداد	نام شهر	تعداد
تهران	۲۵	بانه	۱	زابل	۲
مشهد	۲۶	بروجرد	۱	کیش	۱
اصفهان	۳	بندرکیاشهر	۱	گرگان	۱
بجنورد	۱۲	شهریار (تهران)	۱	نیشابور	۱
سنندج	۴	خرامه (شیراز)	۱	مشکان (نی ریز)	۱
شیراز	۲	اندیکا (خوزستان)	۱	قوچان	۱
کرمان	۴	داراب (شیراز)	۱	قم	۱
مهولات (فیض آباد)	۲	دهدشت (کهکیلویه و بویراحمد)	۱	فسا (شیراز)	۱
تبریز	۲	رامسر	۱	فراشبند (شیراز)	۱
مریوان	۳	رامیان (گلستان)	۱	زرین دشت (شیراز)	۱

۶. چگونگی بازتاب سبک نوین زندگی شهری بر

مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی

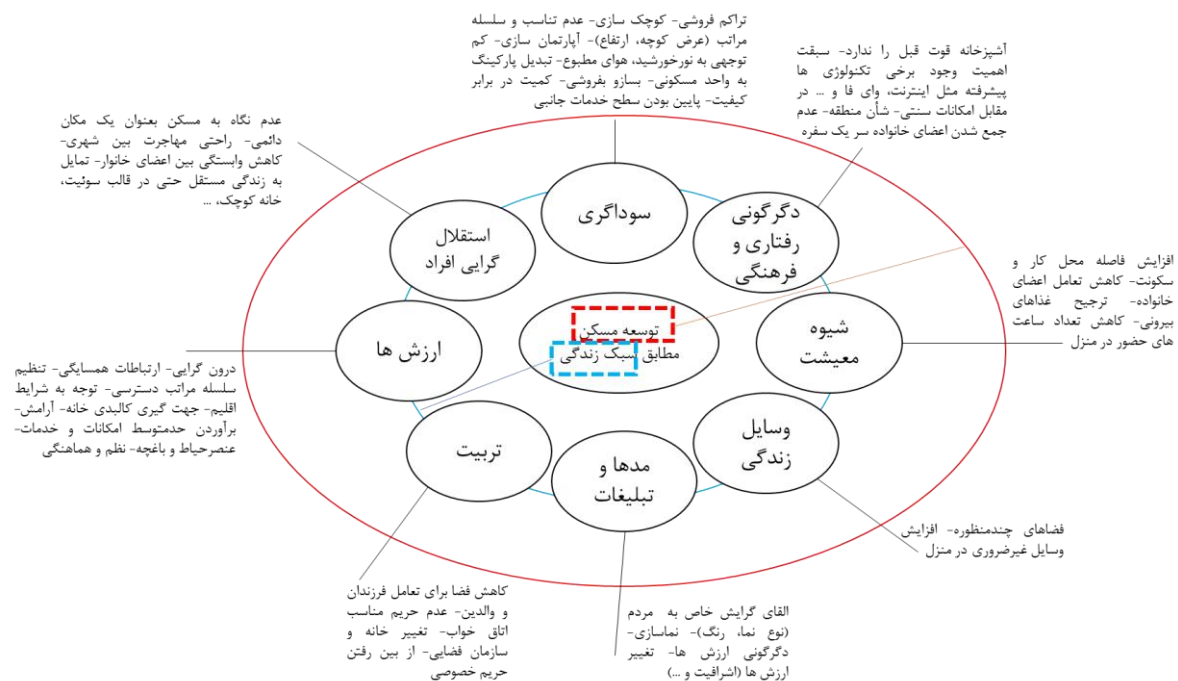
الف) سبک نوین زندگی شهری و توسعه مسکن

بر اساس چارچوب نظری تدوین یافته، هشت مؤلفه اصلی سبک زندگی مؤثر بر توسعه مسکن قابل شناسایی اند: سوداگری، دگرگونی رفتاری و فرهنگی، شیوه معیشت، وسایل زندگی، مدها و تبلیغات، تربیت، ارزش‌ها و استقلال‌گرایی افراد (شکل ۲). انتخاب هشت مؤلفه مذکور بر مبنای عامل مولد مندرج در جدول ۱ بخش مبانی نظری به انضمام مؤلفه «ارزش» است که ارزش در این

مطالعات، برگرفته از محتوای اندیشه اسلامی حاکم بر شهرهای ما و مؤثر بر ترجیحات افراد فرض شده است. در نمودار شکل شماره ۲، همچنین نحوه بازتاب این هشت مؤلفه بر توسعه مسکن مطمح نظر قرار گرفته است. بسیاری از این مصادیق، در روند توسعه مسکن امروزی رایج شده است و نامتعارف خوانده نمی‌شود و این در حالی است که در توسعه مسکن اسلامی، برخی مؤلفه‌ها اثرات جبران‌ناپذیری را سبب شده‌اند. شکل شماره ۲، در راستای ترسیم تأثیر متقابل سبک نوین زندگی شهری بر توسعه مسکن اسلامی تدوین شده است. نمودار ترسیمی،

در واقع نشان از نحوه بازتاب و جلوه عوامل توسعه مسکن بر مبنای سبک زندگی رایج کشور است. آنچنان که برای مثال در ارتباط با مؤلفه ارزش، بحث درون‌گرایی تا چه میزان در ترجیحات افراد جای دارد و به عنوان یک ارزش، در انتخاب مسکن آن‌ها تأثیرگذار است؟ و یا در

مؤلفه استقلال‌گرایی افراد، تا چه حدی ترجیح کنشگران به داشتن یک زندگی مستقل است و تا چه میزان به مهاجرت (بین‌شهری) می‌اندیشند؟ نمودار بازتاب تحت تأثیر سبک زندگی، با توجه به مبانی و پیشینه مرور شده تدوین شده است (شکل ۲).

شکل ۲: نمودار تدوین‌یافته توسعه مسکن اسلامی مطابق سبک نوین زندگی شهری

Fig 2: Compiled diagram of Islamic housing development according to the new urban lifestyle

ب) جایگاه مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی در ترجیحات امروزه افراد

بر اساس نمودار دوگانه ارائه شده در بند قبلی نوشتار، در مجموع بیست شاخص برای شناسایی نحوه بازتاب سبک نوین زندگی شهری بر مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی شناسایی شد که این شاخص‌ها به گویه‌های قابل پرسش، در قالب طیف پنج سطحی لیکرت تبدیل شدند و مورد واکاوی قرار گرفتند. در ذیل، نتایج این پیمایش در قالب جدول شماره ۴ آورده شده است.

آنچنان که مشخص است، تمامی گویه‌های مرتبط با مؤلفه‌های «استقلال‌گرایی افراد»، «سوداگری» و «دگرگونی رفتاری و فرهنگی»، طبق پاسخ کنشگران تأیید شده‌اند و به نحوی در ترجیحات ساکنان باز نمود و تجلی یافته‌اند.

برخی مؤلفه‌ها نیز شامل «وسایل زندگی»، «تربیت» و «ارزش‌ها» نیز دارای گویه‌های تأییدکننده بوده، لکن به طور کامل باز نمود در توسعه مسکن نداشته‌اند. مؤلفه «شیوه معیشت» (با مضامینی نظیر فاصله محل کار و سکونت، ترجیح غذاهای بیرونی، کاهش تعامل اعضای خانواده و کاهش حضور در خانه)، با طیف حداکثری «مخالفم» (۳۲،۱ درصد)، به نظر می‌رسد که در ترجیحات افراد دارای اولویت نبوده است. مؤلفه «تربیت» (با مضامینی شامل کاهش فضا برای تعامل فرزندان و والدین، نبود حریم مناسب اتاق خواب، تغییر سازمان فضایی خانه، از بین رفتن حریم خصوصی)، نیز دارای طیف حداکثری مخالفم (۳۸،۷ درصد) است، هرچند درصد طیف «موافقم» (۲۶،۴ درصد) نیز در رده بعدی قرار دارد.

جدول ۴: ترجیحات افراد منبعث از سبک زندگی و مؤثر در توسعه مسکن اسلامی (درصد)

Table 4: People's preferences of lifestyle and effective in the development of Islamic housing (percentage)

ردیف	مولفه اصلی (نمودار ۲)	گویه‌های تحقیق (نمودار ۲)	خیلی موافقم	موافقم	متوسط	مخالقم	خیلی مخالفم
۱	استقلال‌گرایی افراد	در صورتی که موقعیت شغلی، تحصیلی و ... بهتری فراهم شود، حتماً مهاجرت می‌کنم. من به خانه به‌عنوان یک مکان دائمی وابستگی ندارم.	۳۳/۱	۳۳	۱۷/۹	۱۱/۳	۴/۷
۲		ترجیح می‌دهم به‌محض استقلال مالی و توانایی پرداخت هزینه خانه زندگی مستقلی داشته باشم.	۵۰	۳۰/۲	۹/۵	۹/۴	۰/۹
۳	سوداگری	شرایط مالی من کیفیت و کمیت خانه‌ای را که در آن هستم، تعیین می‌کند. این یک وضعیت تحمیلی است و بساز و بفروش‌ها چاره‌ای جز حذف بسیاری از ویژگی‌های کمی-کیفی مسکن برای پایین‌بردن هزینه‌های مسکن ندارند.	۳۰/۲	۳۵/۸	۲۲/۶	۹/۴	۲
۴	دگرگونی رفتاری و فرهنگی	کیفیت آتن‌دهی و خدمات اینترنت در خانه، برایم بسیار مهم هست و در انتخاب مسکن به آن فکر می‌کنم.	۴۰/۶	۳۷/۷	۱۳/۲	۶/۶	۱/۹
۵		حتی در خانه نیز ترجیح می‌دهم از طریق شبکه‌های اجتماعی با اعضای خانواده در ارتباط باشم و بسیاری از تعاملات در این فضا راحت‌تر است.	۱۴/۲	۲۶/۴	۲۲/۶	۱۹/۸	۱۷
۶	شیوه معیشت	فاصله محل کار تا خانه من زیاد است.	۲۲/۶	۱۸	۳۳	۱۹/۸	۶/۶
۷		آشپزخانه در اولویت طراحی براساس ترجیحات من نیست چراکه غذای بیرون را بر غذای داخل خانه ترجیح می‌دهم (به‌دلیل نبود زمان-وقت‌گیری-نوع غذا و ...)	۵/۷	۸/۵	۱۳/۲	۴۴/۳	۲۸/۳
۸	وسایل زندگی	فضاهای چندمنظوره در خانه من زیاد است (مثلاً در ساعاتی از روز نشیمن - بعد از آن اتاق خواب و ...).	۸/۵	۳۰/۳	۳۵/۸	۲۲/۶	۲/۸
۹	مدها و تبلیغات	تحت تأثیر مد و تبلیغات، رنگ و نوع نما و حتی تجهیزات خانه‌ام را انتخاب می‌کنم.	۹/۵	۲۱/۷	۳۱/۱	۲۴/۵	۱۳/۲
۱۰		اشرافیت ملک مجاور بر خانه من یا برعکس در اولویت من نیست. این امر در الگوهای رایج مسکن متداول و گریزناپذیر است.	۱۰/۴	۲۸/۳	۲۴/۵	۳۱/۱	۵/۷
۱۱	تربیت	حریم خصوصی من در خانه هم محدود است و درجه حریمیت اتاق‌ها کم است.	۸/۵	۲۶/۴	۲۰/۸	۳۴	۱۰/۳
۱۲		تعامل من با اعضای خانواده (فرزند، همسر، ...) کم شده است و این به دلیل کاهش فضای مناسب است.	۱/۹	۲۶/۴	۱۸/۹	۴۳/۴	۹/۴
۱۳	ارزش‌ها	ارتباطات همسایگی من با واحدهای همسایگی مجاورم خیلی خوب است. ما در امور جمعی، مشارکت‌پذیری بالایی داریم.	۹/۴	۱۷	۲۷/۴	۳۵/۸	۱۰/۴
۱۴		خانه‌ای که در آن هستم، با توجه به شرایط اقلیمی و بومی خاص منطقه من ساخته شده است. این نوع مسکن در شهرهای دیگر با شرایط دیگری (مثلاً نوع مصالح، سقف، ...) ساخته می‌شود.	۸/۵	۲۶/۴	۲۴/۵	۲۷/۴	۱۳/۲
۱۵		درون‌گرایی در خانه‌ای که در آن ساکن هستم، به‌حد بسیار بالایی رعایت شده است.	۴/۷	۲۶/۵	۴۳/۴	۲۲/۶	۲/۸
۱۶		در خانه‌ای که در آن ساکن هستم، به‌شدت احساس آرامش می‌کنم.	۱۸	۴۱/۵	۲۸/۳	۱۱/۳	۰/۹
۱۷		خانه‌ای که در آن ساکن هستم، دارای حیاط اختصاصی و یا باغچه اختصاصی است.	۱۷	۲۱/۷	۷/۵	۲۴/۵	۲۹/۳
۱۸		خانه‌ای که در آن ساکن هستم به‌سمت قبله جهت‌یابی شده است.	۱۵/۱	۴۵/۳	۱۸/۹	۱۱/۳	۹/۴
۱۹		از خانه خودم تا فضاهای عمومی موجود در سطح شهر، به‌خوبی سلسله‌مراتب دسترسی از فضای خصوصی تا عمومی را می‌بینم. حریم خصوصی و عمومی (و بینابین) به‌خوبی تنظیم شده است.	۱۶	۳۴	۳۲/۱	۱۱/۳	۶/۶
۲۰		شان اجتماعی افراد با محله سکونتشان در ارتباط مستقیم است و به‌نحوی نمادی از طبقه اجتماعی آن‌هاست. به همین دلیل، هر منطقه‌ای را برای سکونت انتخاب نمی‌کنم.	۳۵/۸	۴۱/۵	۱۲/۳	۶/۶	۳/۸

مجموع هشت مؤلفه اصلی سبک نوین زندگی، در توسعه مسکن اسلامی نقش آفرین بوده‌اند (جدول ۵).

در مجموع آنچه از جدول فوق که مبتنی بر نتایج پیمایش بیست گویه اصلی تحقیق است، به نظر می‌رسد که سه مؤلفه اصلی از

جدول ۵: خلاصه نتایج ترجیحات کنشگران در قالب هشت دسته مؤلفه اصلی تحقیق

Table 5: Summary of the results of the Respondents' preferences in the form of categories of the main components of the research

طیف حداکثری	خیلی مخالفم	مخالفم	متوسط	موافقم	خیلی موافقم	
خیلی موافقم	۲/۸	۱۰/۴	۱۳/۷	۳۱/۶	۴۱/۶	استقلال‌گرایی
موافقم	۲	۹/۴	۲۲/۶	۳۵/۸	۳۰/۲	سوداگری
موافقم	۹/۵	۱۳/۲	۱۷/۹	۳۲/۱	۲۷/۴	دگرگونی رفتاری و فرهنگی
مخالفم	۱۷/۵	۳۲/۱	۲۳/۱	۱۳/۳	۱۴/۲	شیوه معیشت
متوسط	۲/۸	۲۲/۶	۳۵/۸	۳۰/۳	۸/۵	وسایل زندگی
متوسط - مخالفم	۹/۵	۲۷/۸	۲۷/۸	۲۵	۱۰	مدها و تبلیغات
مخالفم	۹/۹	۳۸/۷	۱۹/۹	۲۶/۴	۵/۲	تربیت
موافقم	۹/۶	۱۸/۹	۲۴/۳	۳۱/۷	۱۵/۶	ارزش‌ها

۷. بحث

با توجه به بررسی‌ها، آنچه بارز است اینکه ارزش‌های موجود در سبک نوین زندگی، تغییرات اساسی در اولویت‌ها و ترجیحات افراد و از این سبب در الگوی رایج توسعه مسکن از منظر اولویت عوامل انسانی در اندیشه اسلامی ایجاد نموده است. به عبارت دیگر، در مجموع پژوهشی که در این نوشتار ارائه شد، می‌توان به این نتیجه رسید که مؤلفه‌های نوین سبک زندگی، بر ترجیحات افراد نقش مؤثری دارند. هرچند برخی از این ترجیحات بارزتر و مشهودتر است. از آنجاکه در دنیای سرمایه‌گذاری کنونی، مباحث اقتصادی در اولویت ترجیحات افراد قرار دارد و ترجیحات افراد بر مبنای نفع آن‌ها در انتخاب‌هایشان به حداکثر می‌رسد، لذا «سوداگری» و توجه به منفعت‌های فردی، که در سبک نوین زندگی شهری، جایگاه ویژه‌ای دارد، در توسعه مسکن نیز باز نمود یافته است. دیدگاه بسازبفروشی، غلبه کمیت بر کیفیت، کاهش خدمات و توجه صرف به متراژ مسکن در کنار «استقلال‌طلبی» فزاینده افراد و

آنچنان که مشخص است، تمامی گویه‌های مرتبط با مؤلفه‌های «استقلال‌گرایی افراد»، «سوداگری» و «دگرگونی رفتاری و فرهنگی»، طبق پاسخ کنشگران تأیید شده‌اند و به نحوی در ترجیحات ساکنان باز نمود و تجلی یافته‌اند. برخی مؤلفه‌ها نیز شامل «وسایل زندگی»، «تربیت» و «ارزش‌ها» نیز دارای گویه‌های تأییدکننده بوده، لکن به طور کامل باز نمود در توسعه مسکن نداشته‌اند. مؤلفه «شیوه معیشت» (با مضامینی نظیر فاصله محل کار و سکونت، ترجیح غذاهای بیرونی، کاهش تعامل اعضای خانواده و کاهش حضور در خانه)، با طیف حداکثری «مخالفم» (۳۲،۱ درصد)، به نظر می‌رسد که در ترجیحات افراد دارای اولویت نبوده است. مؤلفه «تربیت» (با مضامینی شامل کاهش فضا برای تعامل فرزندان و والدین، نبود حریم مناسب اتاق خواب، تغییر سازمان فضایی خانه، از بین رفت حریم خصوصی)، نیز دارای طیف حداکثری مخالفم (۳۸،۷ درصد) است، هرچند درصد طیف «موافقم» (۲۶،۴ درصد) نیز در رده بعدی قرار دارد.

تغییر «دگرگونی‌های فردی و فرهنگی» افراد، تأثیرگذارترین مؤلفه‌های سبک زندگی بر توسعه مسکن شناسایی شده‌اند. هرچند در توسعه مسکن اسلامی، سود فردی در قیاس با منفعت جمعی و ارزش‌های جمعی جامعه معنادار است، در غیاب چنین نگرش‌هایی، دیدگاه رایج توسعه مسکن، از اتخاذ چنین بینش‌هایی فارغ است. سایر مؤلفه‌های پیشنهادی پژوهش نیز تاحدودی به‌عنوان مصادیق دیگر بازنمود سبک نوین زندگی شهری بر توسعه مسکن اسلامی شناخته شده‌اند. شایان ذکر است که این پژوهش از منظر ترجیحات استفاده‌کننده از مسکن شهری مطابق با سبک زندگی بررسی شده است و لذا نتایج به‌دست‌آمده ممکن است با نظر متخصصان هم‌سو نباشد. برای مثال، مادامی‌که بسیاری از متخصصان علوم اجتماعی و تربیتی بر این نکته اذعان دارند که سبک زندگی و به‌تبع آن نحوه توسعه مسکن بر «تربیت» خانواده (به‌ویژه فرزندان) مؤثر است، لکن پرسش‌شوندگان معتقدند که می‌دانند برای تربیت مؤثر فرزندان (ارتباط فرزندان و والدین) بایستی در هر صورت چه اقدامی انجام دهند و الگوی مسکن و سبک زندگی تأثیر چندانی بر نحوه تربیت فرزندان آن‌ها ندارد (درصد مخالف، ۳۸,۷ درصد).

نتیجه‌گیری

به‌نظر می‌رسد با علم بر ترجیحات افراد، ضمن شناسایی نقاط ضعف و تهدیدهای موجود در زمینه موضوع پژوهش، می‌توان چاره‌اندیشی مناسبی برای هدایت توسعه مسکن، منطبق بر محتوای اسلامی حاکم بر جامعه نمود و توجه سیاست‌گذاران و دست‌اندرکاران را به عواقب احتمالی الگوی توسعه درازمدت مسکن صرفاً مطابق با سبک نوین زندگی معطوف ساخت. نوشتار حاضر، تلاشی در جهت نشان‌دادن این تأثیرگذاری (سبک زندگی بر توسعه مسکن) و تجلی آن در ترجیحات افراد است و بدون شک در این زمینه نیاز به تحقیقات بیشتری خواهد بود. یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های تحقیق حاضر، نبود تمایل افراد به شرکت در نظرسنجی برخط (آنلاین) بود که با وجود پخش پرسشنامه در فضاهای مجازی متفاوت و گوناگون، تلاش برای بسط دامنه پاسخ در شهرهای متفاوت و با تأکید بر پوشش کلان‌شهرها و شهرهای متنوع، لکن تعداد پرسشنامه‌های بی

به‌واقع، می‌توان گفت آن‌قدر مسائل اقتصادی و مالی بر اذهان کنشگران اولویت یافته است که مسائل تربیتی شاید در قیاس آن رنگ باخته است تا بدانجاکه خود تغییر در نظام خانواده، گرایش به خانواده‌های تک‌نفره، استقلال‌طلبی زود هنگام و بسیاری از مسائل و مشکلات ریشه‌ای تازه ظهور یافته، در هاله‌ای از غفلت یا کم‌توجهی قرار گرفته است. هرچند به‌اندازه مسائل مالی در کانون توجه قرار ندارد.

یافته‌های تحقیق حاضر با پژوهش ضرابی و همکاران (۲۰۲۱) و لمپن و همکاران (۲۰۲۱) از جنبه شاخص‌های سبک زندگی و حمزه‌نژاد و افتخاریان (۱۳۹۴) از جهت شاخص‌های توسعه مسکن و سبک زندگی، دارای مشابهت است. همچنین با مطالعات الفتی و سالم (۱۳۹۱)، از منظر اشاره به وجهه انتخاب‌گری سبک زندگی (و خارج‌شدن سبک زندگی نوین از موضوع سنت به نفع مدرنیته) و پژوهش‌های رئیسی (۱۳۹۹) از نظر اشاره به تعارض بین توسعه مسکن کنونی و سبک زندگی سنتی (اسلامی) و به‌طور خاص مبحث اشرافیت و برون‌گرایی مسکن نوین شهرها مطابقت دارد.

پاسخ، ناقص و یا با داده پرت بسیار بود. در عین حال، بعد از جمع‌آوری داده‌ها، اشباع نظری و یکسانی پاسخ‌ها، با وجود تمایز شهرها قابل مشاهده بود. از مهم‌ترین دلایل این موضوع، مدرنیته، یکنواختی توسعه الگوی مسکن شهرها، عدم توجه به الزامات بومی شهرها و سبک زندگی آن‌ها و مسائل نظیر آن است. نهایتاً آنکه ترجیحات ساکنان با تأکید بر تمایل افراد به پیشینه‌سازی منفعت فردی خود، تحت سبک نوین زندگی شهری، بر الگوی توسعه مسکن تأثیرگذار است و لکن این تأثیرگذاری به‌نسبت تأثیر عوامل اقتصادی و قدرت توان خانوارها برای هزینه در بخش مسکن متفاوت خواهد بود. چراکه مسکن در نظام توسعه کنونی خود بیش از آنکه تحت تأثیر سبک زندگی قرار بگیرد، تحت تأثیر قدرت مالی و توان مالی خانوار قرار دارد و به‌سمت هرچه بیشتر «کالایی» شدن رهسپار است. مسکن امروزی همچون کالایی سرمایه‌ای و پیچیده تلقی

می‌شود که با مضامین سود، سرمایه، تراکم، منفعت، تنوع و ... درآمیخته شده است و ساکن امروزی، انسانی است که برحسب توانایی مالی خود و براساس ترجیحات مدنظرش می‌کوشد تا انتخاب مسکن خود را بهینه سازد. در این فرآیند مسکن‌گزینی، انسان معاصر ناگزیر است برخی خواسته‌های خود را تغییر و یا با تغییر مسکن سستی و ابعاد تأثیرگذار آن، حداکثر سازگاری با مسکن را برای خودش فراهم سازد (تعامل پول، سرمایه، ترجیحات، سلیقه، آداب و رسوم، ارزش‌ها و ...). پیچیدگی موضوع نحوه توسعه مسکن، زمانی بیشتر می‌شود که سبک زندگی نیز بر ترجیحات و اولویت‌های افراد تأثیرگذار می‌شود. فلذا گونه‌گونی انسان و افراد، در توسعه مسکن معاصر روی می‌دهد. تنش و تضاد بین ارزش‌های سستی و نوین، در جریان این پیچیدگی و درهم‌تنیدگی، نیز وجهه دیگری از موضوع است که زاویه نگری جدیدی را نشان می‌دهد؛ آنچه می‌تواند در محتوای اندیشه اسلامی و با اعمال ارزش‌های اسلامی، ضامنی برای تحقق این محتوا در توسعه مسکن امروزی باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد استقلال‌گرایی افراد، سوداگری و دگرگونی رفتاری و فرهنگی بیشترین تأثیر در روند توسعه

مسکن امروزی را دارند و درواقع هدایتگر این جریان توسعه محسوب می‌شوند. هرچند پژوهش‌های کاربردی بیشتری در این زمینه نیاز خواهد بود اما به‌نظر می‌رسد که محتوای اسلامی توسعه مسکن به نفع محتوای مادی و منفعت‌طلبی‌های فردی آن، مورد غفلت قرار گرفته است. حال آنکه الگوی توسعه مسکن می‌تواند با علم بر ارزش‌های اسلامی و تأثیرپذیری آن از سبک نوین زندگی شهری، همراهی برای انسان در مسیر توسعه و کمال او باشد.

بدین ترتیب، انتظار می‌رود پژوهشگران امر توسعه مسکن، بتوانند با نشان‌دادن دغدغه خود در زمینه نحوه تأثیرپذیری الگوی رایج توسعه مسکن از سبک نوین زندگی، توجه سیاستگذاران مسکن شهری را به‌سمت مسائل محوری این بحث سوق دهند و به‌علاوه ابعاد مسکن اسلامی را که در سبک نوین زندگی شهری رو به فراموشی (و یا شاید در اولویت اصلی قرار ندارد)، است، مبذول دارند. در همین راستا، تشکیل کارگروهی در شهرهای مختلف و انجام پژوهش‌های کاربردی به‌صورت موازی، در حصول نتایج با اعتبار و دقت بیشتر، بدون شک، مؤثر خواهد بود.

پی‌نوشت‌ها

1. The Recommendation on the Historic Urban Landscape, adopted by the 36th session of the UNESCO, Paris, lifestyle
۲. «خانه» و «مسکن» تفاوت‌های معنایی و محتوایی دارند. در این نوشتار، مسکن مترادف با خانه در نظر گرفته شده است. به‌عبارت دیگر، خانه و مسکن، اشاره به فراتر از بُعد مکانی و تنیده‌شدن آن با روح و احساس فرد دارند؛ آنچه در وضعیت کنونی توسعه مسکن شهری مورد غفلت واقع شده و مسکن به یک سرپناه صرف فیزیکی تقلیل داده شده است.
۳. در چند سال گذشته، کاهش قیمت مسکن در حد توان خانوار، به نگرانی اصلی سیاستگذاران مسکن شهری در شهرهای مختلف سراسر جهان تبدیل شده است. (Wijburg, 2021: 31)
۴. در اسلام از خانه به‌عنوان حریمی مستحکم یاد شده است. (Nari Qomi (a) 2016, 84)
۵. در فرهنگ و تمدن اسلامی، صفت و هدفی که خانه‌ها با توجه به آن شکل گرفته‌اند، سکون و آرامش است (والله جعلکم من بیوتکم سکنا) (برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به. (Zarghami, and Sadat 2016, 61)
۶. برای مطالعه بیشتر انواع گونه‌های مختلف مطالعه در حوزه رابطه مسکن و اسلام، رجوع کنید به. (Nari Qomi (b) 2016, 30)
7. Google Form
۸. لینک دسترسی به پرسشنامه:

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdtrqOBYb4CoLrOELCTvoWn0g0P-C2GW3IRY4-pNjvwA9w7Yg/viewform?usp=sf_link

فهرست منابع

- احمدی، سیدمسعود و ملیکا نفتی. ۱۳۹۳. تجسم هنر اسلامی در فرهنگ ایرانی در راستای هویت بخشی به شهر و فضای شهری با تأکید بر طراحی پروژه بوستان خورشید، ششمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری.
- امین پور، احمد و رامین مدنی و حامد حیاتی و محمدعلی دلداده. ۱۳۹۴. بازشناسی مفاهیم مسکن و سکونت براساس آموزه های اسلامی، مدیریت شهری، شماره ۴۰، صص ۴۷-۶۰.
- آصفی، مازیار و پریسا هاشم پور و مظفر مهاجری. ۱۳۹۶. امکان سنجی روش های صنعتی سازی ساختمان در تولید مسکن اسلامی، پژوهش های معماری اسلامی، شماره ۱۷، صص ۳۴-۱۵.
- بمانیان، محمد و هانیه اخوت و نینا الماسی فر. ۱۳۸۹. معماری و شهرسازی سنتی در کشورهای اسلامی، انتشارات طحان.
- بهنوئی گنده، عباس. ۱۳۹۱. جوانان، سبک زندگی و هویت اجتماعی، مطالعات سبک زندگی، سال اول، شماره ۱، صص ۸۷-۱۰۶.
- پورمحمدی، محمدرضا. ۱۳۹۳. برنامه ریزی مسکن، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت).
- جبل عاملی، عبدالله. ۱۳۷۴. خانه های اصفهان در دروان معاصر، مجموعه مقالات کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، ارگ بم، ج ۴، تهران: سازمان میراث فرهنگی.
- حقیقت بین، مهدی و سیدفریبا اسدالهی. ۱۳۹۱. تجلی هویت اسلامی در منظر شهری با بررسی نمونه موردی میدان انقلاب، همایش جایگاه عناصر دینی در توسعه شهری، مشهد مقدس.
- حمزه نژاد، مهدی و سیدمازیار افتخاریان. ۱۳۹۴. شاخص های سبک زندگی اسلامی در طراحی مسکن، همایش ملی معماری و شهرسازی بومی ایران، یزد.
- حمزه نژاد، مهدی و زهرا صدریان. ۱۳۹۳. اصول طراحی خانه از منظر اسلامی و الگوهای کاربردی معاصر، پژوهش های معماری اسلامی، سال اول، شماره چهارم، صص ۵۸-۷۶.
- حناجی، پیروز. ۱۳۷۱. شهر ایرانی اسلامی، تهران: فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی.
- خضریان، علیرضا و مهدی بیات. ۱۳۹۵. بررسی نقش سبک زندگی در تحول فضای معماری خانه ها (نمونه موردی خانه های یزد)، مجموعه مقالات اولین همایش ملی معماری و شهرسازی-اندیشه ها، نظریه ها و روش ها، ملایر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر.
- رستمی، احسان و مرجان اردشیرزاده. ۱۳۹۲. نگاهی به نظریه های سبک زندگی، فصلنامه مطالعات سبک زندگی، سال دوم، شماره ۳، صص ۳۱-۹.
- رئیس، محمدمنان. ۱۳۹۹. معماری و شهرسازی مطابق سبک زندگی اسلامی از تشریح وضع مطلوب تا تحلیل وضع موجود، انتشارات دانشگاه قم.
- رئیس، محمدمنان. ۱۳۹۹. تحلیل میان رشته ای بر تعارضات معماری مسکن آپارتمانی با سبک زندگی اسلامی با استناد به آموزه های نقلی اسلام، فصلنامه علمی قطب معماری اسلامی، سال هشتم، شماره سوم، صص ۳-۲۰.
- شصتی، شیما و محمدمنصور فلامکی. ۱۳۹۳. رابطه میان سبک زندگی و مسکن ایرانی (با تکیه بر نظریه جامعه کوتاه مدت و نظریه راهبرد و سیاست سرزمینی جامعه ایران، فصلنامه مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی، ۶ (۳)، صص ۱۱۷-۱۳۷.
- صداقتی، عاطفه و فرید دیا و عبدالهادی دانشپور و آریتا بلالی اسکویی. ۱۳۹۸. ارائه سناریوهای استعاره خانه در سبک نوین زندگی شهری مبتنی بر روش CLA، راهبرد: سال بیست و هشتم، شماره ۹۰، صص ۸۷-۱۱۸.
- ضرغامی، اسماعیل و سیده اشرف سادات. ۱۳۹۵. بررسی تطبیقی شاخصه های مسکن ایرانی-اسلامی با مسکن آپارتمانی امروز، نقش جهان (شماره ۲-۶): صص ۶۰-۷۲.
- عزیزیان غروی، محسن و زینت عزیزیان غروی. ۱۳۹۸. تحلیل تطبیقی شاخص های مسکن اسلامی بر گونه های مسکن قم مبتنی بر نظرات معماران مسلمان معاصر، پژوهش های معماری اسلامی (شماره ۲۵): صص ۱۱۵-۱۳۷.
- علی الحسینی، مهران و نعیمه کرانی. ۱۳۹۲. عوامل تأثیرگذار بر تحول مسکن از گذشته تا آینده، مسکن و محیط روستا (شماره ۱۴۱): صص ۱۹-۳۶.

- فاضلی، نعمت‌الله. ۱۳۸۶. مدرنیته و مسکن (رویکردی مردم‌نگارانه به مفهوم خانه، سبک زندگی روستایی و تحولات امروزی آن)، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال اول (شماره ۱): صص ۶۳-۲۵.
- الفت، سعیده و آزاده سالمی. ۱۳۹۱. مفهوم سبک زندگی، مطالعات سبک زندگی، سال اول، شماره ۱، صص ۹-۳۶.
- فراهانی، حجت‌الله و حمیدرضا عریضی. ۱۳۸۸. روش‌های پیشرفته پژوهش در علوم انسانی، چاپ دوم، اصفهان: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- فریدمن، آوی. ۱۳۹۶. مبانی مسکن پایدار، ترجمه هانی منصورنژاد، زیر نظر علی غفاری، مشهد: کتابکده کسری.
- فلاح منشادی، الهام. ۱۳۹۰. مسکن در شهر اسلامی از نگاه نهج‌البلاغه، اولین همایش ملی معماری و شهرسازی اسلامی، تبریز، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
- قرائتی، محسن. ۱۳۹۳. سیمای مسکن و شهرسازی اسلامی، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- لطفی، حیدر و علی احمدی و علی حسن‌زاده فرجود. ۱۳۸۸. شاخص‌ها و مؤلفه‌های ضروری در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مسکن روستایی در ایران، فصلنامه جغرافیایی آمایش، شماره ۷، صص ۱۰۵-۱۲۸.
- مطهری‌راد، سمیرا. ۱۳۹۱. معماری اسلامی، آیین حکمت الهی، همایش جایگاه عناصر دینی در توسعه شهری، مشهد مقدس.
- معماریان، غلامحسین. ۱۳۷۳. آشنایی با معماری مسکونی ایران: گونه‌شناسی درونگرا، تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
- ملکی، سعید. ۱۳۸۲. بررسی نقش شاخص‌های اجتماعی در برنامه‌ریزی توسعه مسکن شهر ایلام، فصلنامه مسکن و انقلاب، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، شماره ۱۰۴.
- ناری‌قمی، مسعود. ۱۳۹۵. روش‌شناسی منابع پژوهش در مورد رابطه معماری مسکونی و اسلام، فصلنامه علمی-پژوهشی روش‌شناسی علوم انسانی، سال ۲۰، شماره ۸۹، صص ۲۹-۵۶.
- ناری‌قمی، مسعود. ۱۳۹۵. سلب مالکیت از زمین‌های شخصی در طرح‌های شهری: مبانی اسلامی و فرضیه استثمار، دو فصلنامه علمی تخصصی فیروزه اسلام، پژوهش معماری و شهرسازی اسلامی، شماره ۲، صص ۶۹-۸۶.
- نقره‌کار، عبدالحمید و مهران علی‌الحسابی. ۱۳۹۶. تحقق‌پذیری هویت در معماری و شهرسازی با تأکید بر ارتقای هویت اسلامی-ایرانی در شهرهای جدید، تهران: کتاب فکر نو.
- نقی‌زاده، محمد. ۱۳۹۵. مسکن اسلامی (مبانی نظری تا جلوه‌های عینی در گذشته و حال)، هنر و معماری، اندیشه معماری، سال دوم - شماره ۲، صص ۴۷-۶۷.
- نقی‌زاده، محمد. ۱۳۹۱. تأملی در شناخت مبانی مسکن اسلامی ایرانی. کتاب ماه هنر آبان، شماره ۱۷۰، صص ۳۸-۵۵.
- نقی‌زاده، محمد. ۱۳۹۶. شهر اسلامی: از اندیشه تا ظهور. تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- وثیق، بهزاد و آزاده پشتوتنی‌زاده و محمدرضا بمانیان. ۱۳۸۸. مکان و مسکن در منظر اسلام، فصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم، سال اول، شماره ۳، صص ۹۳-۱۰۲.
- ونتلینگ، جیمز. ۱۳۹۲. طراحی مسکن بر پایه سبک زندگی. ترجمه حبیب قاسمی، مشهد: کتابکده کسری.

منابع انگلیسی

- Ahmadi, Seyed Massoud and Nafti, Melika. 2014. "The embodiment of Islamic art in Iranian culture in order to identify the city and urban space with emphasis on the design of the Sun Park project", the sixth National Conference on Urban Planning and Management [In Persian]
- Ali Al-Hesabi, Mehran and Karani, Naeimeh. 2013. "Factors Affecting Housing Transformation from Past to Future", Housing and Rural Environment, No. 141, pp. 19-36 [In Persian]
- Aminpour, Ahmad and Madani, Ramin and Hayati, Hamed and Deldadeh, Mohammad Ali. 2015. "Recognizing the Concepts of Housing and Housing Based on Islamic Teachings", Urban Management, No. 40, pp. 47-60 [In Persian]
- Asefi M and Hashempour P and Mohajeri M. 2018. "Assess the strengths and weaknesses of the construction industry in the production of Islamic housing". Jria. 5 (4):15-34 [In Persian]
- Azizian Gharavi, Mohsen and Azizian Gharavi, Zeinat. 2019. "Comparative analysis of Islamic housing indicators on housing types in Qom based on the views of contemporary Muslim architects", Islamic Architecture Research, No. 25, pp. 115-137 [In Persian]
- Behnoui Gadneh, Abbas. 2012. "Youth, Lifestyle and Social Identity", Lifestyle Studies, First Year, No. 1, pp. 87-106 [In Persian]

- Bemanian; Muhammad and Okhovat, Haniyeh and Almasifar, Nina .2010. "Traditional architecture and urban planning in Islamic countries", Tahan Publication [In Persian]
- Brown ,K. 1984. "The Use of Concept: The Muslim City. In Comprehensive Perspective" .pp. 75-6). London: Ithaca Press.
- Doling, J., and Arundel, R. 2020. "The Home as Workplace: A Challenge for Housing Research". Housing, Theory and Society, 1-20.
- Falah Manshadi, Elham .2011. "Housing in an Islamic city from the perspective of Nahj al-Balagheh", The first national conference on Islamic architecture and urban planning, Tabriz, Tabriz Islamic Art University [In Persian]
- Farahani, Hojjatullah and Arizi, Hamidreza .2009." Advanced Research Methods in Humanities", Second Edition, Isfahan: Iranian Student Book Agency Publications [In Persian]
- Fazeli, Nematollah .2007. "Modernity and Housing (An Ethnographic Approach to the Concept of Home, Rural Lifestyle and Its Current Developments)", Cultural Research Quarterly, First Year, No. 1, pp. 63-25 [In Persian]
- Friedman, Avi .2017. "Fundamentals of Sustainable dwellings", translated by Hani Mansournejad, under the supervision of Ali Ghaffari, Mashhad: Kasra Library [In Persian]
- Generalov, V. P., and Generalova, E. M. 2020. "Influence of human lifestyle on creating typological structure of residential urban environment". In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering (Vol. 775, No. 1, p. 012045). IOP Publishing.
- Giddens, A. 1995. "Modernity and Self Identity: Self and Society in the Late Modern Age", Stanford University Press.
- Haghighat Bin, Mehdi and Asadollahi, Seyed Fariba .2012." Manifestation of Islamic Identity in the Urban Landscape by Examining the Case Study of Revolution Square", Conference on the Position of Religious Elements in Urban Development, Holy Mashhad [In Persian]
- Hamzeh Nejad, Mehdi and Eftekharian, Seyed Maziad .2015. " Indicators of Islamic Lifestyle in Housing", National Conference on Native Iranian Architecture and Urban Planning, Yazd [In Persian]
- Hamzeh Nejad, Mehdi and Sadrian, Zahra .2014." Principles of house design from an Islamic perspective and contemporary applied models", Islamic architecture research, first year, fourth issue, pp. 58-76 [In Persian]
- Hanachi, Pirooz .1992. "Islamic Iranian city, Tehran". Iranian Islamic city studies quarterly [In Persian]
- Holman, Nancy and Mossa, Alessandra and Pani, Erica .2017. "Planning, value(s) and the market: An analytic for "what comes next?"". Environment and Planning A, 0308518X1774973--pp1-19.
- Jabal Ameli, Abdullah ,1995." Houses of Isfahan in the Contemporary Period", Proceedings of the Congress of the History of Architecture and Urban Planning of Iran, Bam Citadel, Volume 4, Tehran: Cultural Heritage Organization [In Persian]
- Khezrian, Alireza and Bayat, Mehdi .2016." A Study of the Role of Lifestyle in the Evolution of Architectural Space of Houses (Case Study of Yazd Houses)", Proceedings of the First National Conference on Architecture and Urban Planning - Thoughts, Theories and Methods, Malayer: Islamic Azad University, Malayer Branch [In Persian]
- Lappeman, J. and du Plessis, L. and Ho, E. and Louw, E. and Egan, P. 2021. "Africa's heterogeneous middle class: A 10-city study of consumer lifestyle indicators". International Journal of Market Research, 63(1), 58-85.
- Lotfi, Haidar and Ahmadi, Ali and Hassanzadeh Farjoud, Ali .2009." Indicators and Essential Components in Rural Housing Planning and Policy in Iran", Amayesh Geographical Quarterly, No. 7, pp. 105-128 [In Persian]
- Maleki, Saeed .2003." The role of social indicators in housing development planning in Ilam", Housing and Revolution Quarterly, Islamic Revolution Housing Foundation, No. 104 [In Persian]
- Memarian, Gholamhossein .1994."Introduction to Iranian Residential Architecture: Introverted Typology", Tehran: Iran University of Science and Technology [In Persian]
- Motahari Rad, Samira .2012." Islamic architecture, the mirror of divine wisdom", Conference on the position of religious elements in urban development, Holy Mashhad [In Persian]
- Naghizadeh, Mohammad .2012. "A Reflection on Recognizing the Fundamentals of Iranian Islamic Housing", Book of the Month of November Art, No. 170, pp. 38-55 [In Persian]
- Naghizadeh, Mohammad .2016. "Islamic Housing (Theoretical Foundations to Objective Manifestations in the Past and Present)", Art and Architecture, Architectural Thought, Second Year - No. 2, pp. 47-67 [In Persian]
- Naghizadeh, Mohammad .2017. "Islamic City: From Thought to Emergence", Tehran: Jihad Publishing Organization [In Persian]
- Nari Qomi, Mashoud .2016. "Expropriation of Personal Lands in Urban Plans: Islamic Principles and Hypothesis of Exploitation", Bi-Quarterly Journal of Islamic Turquoise, Research in Islamic Architecture and Urban Planning, No. 2, 69-86 [In Persian]
- Nari Qomi, Massoud .2016." Methodology of research sources on the relationship between residential architecture and Islam", Journal of Humanities Methodology, Volume 20, Number 89, 29-56 [In Persian]
- Noghrehkar, Abdolhamid and Ali Al-Hesabi, Mehran .2017. "The Realization of Identity in Architecture and Urban Planning with Emphasis on the Promotion of Islamic-Iranian Identity in New Cities", Tehran: Kitab-e Fekr-e Noo [In Persian]
- Pourmohammadi, Mohammad Reza .2014. "Housing Planning", Tehran: Organization for the Study and Compilation of University Humanities Books (SAMT) [In Persian]
- Qaraati, Mohsen .2014." Islamic Housing and Urban Development", Tehran: Cultural Center of Quran Lessons [In Persian]
- Raeesi M M R. 2020. "An Interdisciplinary Analysis of the Conflicts of Apartment Housing Architecture with the Islamic Lifestyle Based on Islamic Narrative Teachings". Jria. 8 (3):1-17[In Persian]
- Raeisi, Mohammad Manan .2020. "Architecture and Urban Planning according to the Islamic lifestyle from describing the desired situation to analyzing the current situation", Qom University Press [In Persian]
- Rostami, Ehsan and Ardeshirzadeh, Marjan .2013." A Look at Lifestyle Theories", Quarterly Journal of Lifestyle Studies,

- Second Year, No. 3, pp. 9-31 [In Persian]
- Sedeghati, Atefeh and Diba, Farbod and Daneshpour, Abdul Hadi and Balali Oskooi, Azita .2019. "Providing scenarios of the "home" metaphor in the modern style of urban life based on CLA method", *Strategy*, Twenty-Eighth Year, No. 90, pp. 87-118 [In Persian]
- Shasti, Shima and Flamaki, Mohammad Mansour .2014. "The relationship between Iranian lifestyle and housing (based on the theory of short-term society and the theory of strategy and territorial policy of Iranian society", *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in Humanities*, 6 (3), pp. 117-137 [In Persian]
- Ulfat, Saida and Salemi, Azadeh, .2012. "The concept of lifestyle", *lifestyle studies*, first year, number 1, pp. 9-36 [In Persian]
- Vasegh, Behzad and Pashotanizadeh, Azadeh and Bemanian, Mohammad Reza .2009. "Place and Housing in the Perspective of Islam", *Specialized Quarterly Journal of Interdisciplinary Research in the Holy Quran*, First Year, No. 3, pp. 93-102 [In Persian]
- Wentling, James W. 2013. "Housing Design Based on Lifestyle", translated by Habib Ghasemi, Mashhad: Kasra Library [In Persian]
- White, S.B .1988. "Housing, Urban planning", Edited by: J. Catanese and J. Snyder, McGraw-Hil book company, chapter 15.
- Wijburg, G. 2021. "The governance of affordable housing in post-crisis Amsterdam and Miami". *Geoforum*, 119, 30-42.
- Zarghami, Ismail and Sadat, Seyedeh Ashraf .2016. "A Comparative Study of the Characteristics of Iranian-Islamic Housing with Today's Apartment Housing", *Naghsh Jahan*, No. 2-6, pp. 60-72 [In Persian]
- Zarrabi, M. and Yazdanfar, S. A. and Hosseini, S. B. 2021. "Usage of lifestyle in housing studies: a systematic review paper". *Journal of Housing and the Built Environment*, 1-20.